

KIRIKIÑO, OLE

Nainundik begiz jo, Kirikiño beti yaku ikasgarri; argia ta beroa dakarskuz bere gizantz izugarriak. Igaz, aren eungarren jaiotz-urte urrena ospatu gendun, zerbait egiñaz: omenaldia Mañari'n, ari buruzko lanak eguneroko ta aldizkarietan, or-emen itzaldiak, teatru-jaiak, *Abarrak* barriz argitaratu, eta gaiñerakoak. Ezta etsi-etsian —konforme— geldutzeko beste be, baiña egin alean Ian egin ezkerro, nok guri geiago eskatu? Ez gaitez, orraitino, egiñagaz asetarik ereiñotz gaiñean nasai jarrita egon. Aurrera jo bearra dogu, leiatsu ta oztargi.

Kirikiño ta ipuinlari adierazpen adierazpen bardin samarrak doguz sarri. Alan be, orretan baiño geiago jarduna da. Igaz argitara emon genduan *Abarrak* liburu mardulean ikusi zeinkenez, ainbat gai ta auzi erabilli ebazan Kirikiño'k, beti sakon ta dotore, errikoi ta bizitasunez gaiñezka. Erri jakin-zaleari danetik egokitu ta emon eutsan janari egosi erreza. Aurretikoak itxitako erentzi bikaiña —abesti, elezar, ipuin, ilarri, baserri ta itxasobizitzan datzan euskal gogoa— erriaren kontzientzi barruan dardarazo nai eban. Eta orretan saiatu zan ainbat gai ta gauzari ekiñez, erriak bere-berea ebana maitatzen eta zaintzen ikasi egian.

Ortarako igarle doaiz dagerkigu. Giza-kondaira zarrean, momentu larrietan, gerra bat irabaztean edo galtzean, it edo biziko une estuetan, mastiak batu ta soloak goldatzean, bertsolariak, igarleak jagi oi ziran —gure artean be bai—, negar eresi edo garai-kantak sanez. Kirikiño'k ba-ekian au, ta sasoi atako euskal urretxindor zan Enbeita'tar Kepa'gaz batera, negar kantak eta oi-ots alaitsuak abestu euskuzan; Euskalerra ta euskeraren zoria ilteko arian ikusten zitun, eta berteolarien dela beti be erriaren antsia izan dala jakiniik, olerkari senez goi-argitua, bertso ta ahapaldi kartsuak aragitu euskuzan sarri. Or dozu, irakurle, aitaturiko *Abarrak* liburuan olako mordoska bat.

Baiña ba-dira oindiño beste batzuk liburu ortan sartu bageak. Eta azken-argitalpenean sartu-etzok aitatu nai ditut emen. Gaur goizean, ain zuzen be, urte askotxo dirala argitara emoniko erri-abesti liburuxka bat, 144 orrialdekoa, eskuratu dot. Zazpi sailletan banaturik dago: 1) *Ereserkiak*; 2) *Abesti aberkoiak*; 3) *Maitasun abestiak*; 4) *Siaska abestiak*; 5) *Uskutrz-abestiak*; 6) *Gabon abestiak*, eta 7) *Erri-abestiak*. Eta eurotatik amazazpik Bustintza abizena daroe azpian. Eta amazazpi kanta oneitan oso liriku agertzen yaku Kirikiño.

Lanengoa, «Jagi jagi» da; gure arrantzale zarrak beñola olandesai gogor egin bear izan eutsen itxasoan. Ordukoa dogu kanta au:

«Jeiki, jeiki, etxenkoak;
argia da zabala;
itxasoti mintzatzen da
zilarrezko trunpeta».

Kirikiño'k aire ta neurri bardiñez osotu eban berea. Laster urreratuz doan egun zoragarri bat dakus; eta diño:

«Sorkaldetik agiri da
argi gozo biguna.
Bere aurrean, bildurtuta,
igesi dua illuna».

Aberkoiaren artean ba-ditu guztiz politak. Bere lurraldeak itxita ona datorrenari diñotsa, Zubero'ko eres-kanta bati letrea jarriaz:

«Zetara ator ona?
Ango lur ederrak
gogoz landu egixak,
eta jangok ondo,
ta alan i ta ni
adiskide beti.»

Eta beste au aberri maiteari eskiña:

«Lora polita ontzian
begiratzen dodanian,
orduan zaukot, ene maitia,
neure goguan.
Txori polita kaiolan
begiratzen dodanian,
ai!, orduantxe zaukot, maitia,
neure goguan».

Beste zazpi oneik be, «Aitonaren esana», «Zaureztat bizitza», «Gertu gagoz», «Goiko mendian», «Anton Aizkorri», «Txori urretxindorra» ta «Txori urretxindorra udan», bardiñak dira, samur sentikorrek.

Ibiltari zan Kirikiño; domeka ta jaietan, beste zeregin barik ba'egoan beintzat, ara naiz ona ibillirik, euskal lurrak dituan edertasunez asetu nai izaten eban bere barrena. Udaldian batez be bere errira joan oi zan eta ondo ekizan ango mendi-muño, errekondu ta aitzarteak. Eta berak barruan eroanaz kutsutu nai ebazan besteak be. «Mendian axia» asten dan poeman onela diño:

«Mendian axia/garbi ta ederra,
bertan indartuten/da sendoro bularra;
antxe dozu, gazte, /osasun betia:
izan zaite, ba, beti/mendigoxalia».

Maite-kantaetan ederto egiña dau bat, Zubero-eresiz abestua, ta geroago bere emazte izan zan Bustintza'tar Basili'ri eskiña:

RKARI

«Neskatilla bat bai-dot/maite biotzetik,
alkarren maite gara/biok aspalditik.
Bere on izatiaz/nauko zoraturik;
bardiñik eztot uste/iñun be dagonik».

Elizkoietan be zentzunez egiñak ditu, «Ogi zerutik» oso zarra da gure eliz-abesti txortetan. Kirikiño'k ahapaldi barri batzuk ipiñi eutsozan, berak asmauta. Ona bat:

«Eztot, ez, begiz/nik ikusten,
ziñetsi, barriz,/bai, ziñesten,
Oteunan dala,/Josu emen,
geu onetsi ta/maitatuten».

«Abestu biar dogu» asten dana Andra Maria'ri egiña da. Ta «Agur, Josu'ren Ama» asten dana be berak atondua da, batez be 1909'an Euskalerritik Lourdes'era egin zan peregrinaziñoan abestutakoa.

Euskal oituran zale genduan. Eta Bilbao'ko Euzkeltzale-Bazkunak zerbait otzituaz joian Santa Ageda oitura barriztu nai izan ebanean, olako eskabideetan kanta oi dan letrea berak osotu eban, gero ainbat aldiz abestu izan dan «Aintzaldut daigun Agate deuna» asten dana noski. San Juan bezperan be, or-emen sua bizturik, sekulako

kantak erabilten doguz, «Urta, urta» abestuz solo-baratz, zelai-beresietako sorgiñak uxatu naiez. Kirikiño'k onela :

«DeunJon'az sorgin, el txo ta zorri
guztiak dira erretan,
soluetako landara onak
garbi geratu daitezcan.
Gora, gora, gora garbitasuna!
Aupa, bizkor egin suari bira!
Ujuju!
Deun-Jon'etara guaz gu.»

Eta, azkenean, norbaitek «Txeru kartzelan dago» abestu dautso, ta bertatik iduri bat etorri yako aurrera. Norena ete? Gorputz izatea emon eutsonarena ala illun ekusan lur-amarena? Zein bata zein bestea biotzez maite ditu, ta areik kartzelan ikusterakoan barru-ikutua diño:

«Arna, zeu barik larri
nago neu benetan!
erdu ta poztu naizu
zeure besoetan.
Ama!
Triskan egizu, neskatotxua,
mutikotxua, lai-rai-lon.»

Auxe dogu Kirikiño'ren biotza, bertso samurretan ustua.

A. ONAINDIA

M A I T A S U N K A B I A

Euzkadi, nor zara gizadian...?
Gizon askoren miña,
aitarentzat seme gaisoa letz
nere barneko samiña.

Zure min artean jaiotzen nintzan,
erru gabe zapalduta,
ama kateipean ezagutu nun
leoi-tzarrak joputula.

Indarkeriz zapatua zara.
Gosez egoan etsaia,
ta askatasuna kendu eutsuen...
Odol edale nausia...!

Zure kateien ortzak ikutu
eutsen nere odolari,
miña daukat barnean sartuta
otska zuzentasunari.

Españak, gaitzez, ez dau entzun nai
nai ta Españak il nai izan arren
Euzkadiren dea-darrik,

neurrigabeko zapalkeria
gorrotogari dalarik.

Guzurrez zapaldu zinduezan
ezpatakeri nabarmenez,
odoletan daukazu bizia,
etzara ilko lerrenez.

Gautxori iduri, odolzaleok,
euzko odola xurgatuz,
Euzkadiren bizia il nai leuke
euren bizia sendatuz.

Baña, noiz arte, jarraituko duk
gure erria zapaldutzen...
alderdi danetik gorroto bizia
itzi nai ezta bizitzen.

Zuzentasun-zal dan erria,
besterik ez da Euzkadi,
Baña zergatik, galdezka nago,
beti, euzkotarren aurka,

Eun da ogetemeretzi urtez
miñez josita negarrez,
punturik ez da makillatu-ge
Euzkadiren zoritxarrez.

Gizontasuna ta sinismena
euskaldun sustaiaik ziran
egia zan zure egarria
urrezko itzak bait-liran.

Zure gizontasuna apurtu,
zuri sinismena kendu,
irainez ta laidoz nai-izan eben
Euskalerria deseindu.

Beti, zure aurka gaurdaiñoan,
leoiak urrumaraka,
euskotar bildots errigabeak
etsai erpetan dardaraka.

Baña zergatik, galdezka nago,
beti, euzkotarren aurka,

erri onena birrindu nairik,
lotsa gaberik indarka.

Itzez, gogorki, mindu zaitue
Euskalerriko jendea,
zuen bizitza lotsatu nairik...
deabruzko jrdutza.

Kristau izena artzen eben aoz,
batzuk atzipetuteko,
kristau indarra loitzen eben
sinismena ondatzeko.

Euzkotarra, or, ustel artean
biztu egizu argia,
gorroto-ge, Euzkadi izan dedin
askatasunez betia.

Euzkadi, maite izan zindudazan
neke aundien azpian,
gaurtik aurrera maite nai zaitut
askatasun gar bizian.

EGIEDER